

Рубан Ю.Г.*

СУЧАСНА ДЕМОКРАТІЯ І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: НЕРОЗРИВНІСТЬ КОНСТРУЮВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню проблематики національної ідентичності в контексті демократизації.

Ключові слова: демократія, національний, ідентичність, конструювання.

Статья посвящается исследованию проблематики национальной идентичности в контексте демократизации.

Ключевые слова: демократия, национальный, идентичность, конструирование.

The present article deals with the research of the problem of national identity in the context of democratization.

Key words: democracy, national, identity, construction.

Відомий вислів Уїнстона Черчілля повністю виглядає так: «Демократія є найгіршою формою правління, за винятком усіх інших форм, які час від часу застосовують» [1, с.228]. Ця теза апелює до історичного досвіду, який приніс розуміння проблемності демократії, попри всю її привабливість. Так само автор наголошує на постійній загрозі її втрати. Історія дає нам багато прикладів того, як демократичні процедури використовувались для встановлення найбрутальніших тираній. Знаходимо і приклади того, як тиранії не просто імітували демократичні процедури, а формували широку суспільну підтримку і тривалий час спиралися на неї. Стабільність і розвиток демократії не можуть бути гарантовані виборчими процедурами і структурами розподілу влад. Самих лише засобів конституційної інженерії недостатньо для усталення демократії.

У пошуках гарантій стабільності демократії політична теорія змушена звернути погляд до різних ідей, в тому числі тих, які нещодавно вважались несумісними із засадами лібералізму. Перспективним полем пошуку виявилась сучасна теорія націй і націоналізму і ключовий її концепт – національна ідентичність [2-5].

Щоправда, поняття національної ідентичності непросто включити в традиційні ліберальні схеми раціонального обґрунтування демократії, які з часів Просвітництва базуються на універсальності розуму, з якої випливає його здатність визначити «спільне благо». Крім того, колективна ідентичність, що формується на основі мільйонів особистих ідентичностей громадян, важко піддається емпіричному опису. Ідентичність спільноти-політії скоріше може бути об'єктом інтерпретації і оцінки.

Проте сучасні соціологічні дослідження відкривають можливість аналізу і прогнозу політичної поведінки людей, яка визначається не лише раціональним інтересом, а й «прихованими» суспільними структурами, що важко піддаються опису. Важливий висновок - співвідношення сучасної нації і держави залежить виключно від обраної спостерігачем по-

* кандидат технічних наук, здобувач докторського ступеню Національної академії державного управління при Президентові України

зиції, дискусія про первинність «яйця-нації» чи «курки-держави» виявляється боротьбою за монополію легітимної номінації [6, с.128].

Звідси випливає, що демократичність держави забезпечується певними якостями чи особливостями національної ідентичності. Національна ідентичність, як колективна ідентичність політичної спільноти несе в собі образ влади, сформованої за певними правилами і згоду підкорятися їй у відповідності з певними практиками примусу. Очевидно, що національну ідентичність можна охарактеризувати як демократичну тільки тоді, коли вона може бути інтерпретована і критично оцінена в категоріях демократії (неприйнятність будь-яких порушень стандартів вільних і чесних виборів, непримиренність до порушень прав і свобод, вимога до влади постійно гарантувати верховенство права тощо). Аналіз національної ідентичності дає можливість зробити висновок про усталеність демократії в державі-нації і виявити фундаментальні ризики і загрози для демократії, які не може приховати атрибутика виборів, референдумів, посилення на волю народу у політичному дискурсі тощо.

Національна ідентичність формує «спільність» громадян і є вагомим фактором єдності та стабільності існуючих демократичних держав-націй. Ця «спільність» має саме політичну природу, хоча формується в історичному процесі з особистих, соціальних та колективних ідентичностей, маркерами яких є, наприклад, мова, стаття, релігія, статус особи на ринку праці. Такий погляд означає, що національна ідентичність є результатом конструювання з величезного набору індивідуальних ідентичностей громадян. Політичний процес є постійним конструюванням такої ідентичності. Культурні зв'язки у всьому їх різноманітті є передумовами цього процесу, часто виступають його маркерами, символічними ознаками. Але національна ідентичність є політичним, а не культурним феноменом.

У світі відбувається неперервне конструювання національних ідентичностей. Суверенітет народу, державність і демократія є наслідками такого конструювання, у якому використовується мова, віра, історична пам'ять та багато інших факторів. Формування національної ідентичності є процесом, бо невинним процесом є формування, модернізація чи вибір ідентичностей учасників нації – громадян держави. У цьому процесі дуже важливою є роль влади, її лідерство, здатність здійснювати цілеспрямовану політику у сфері національної ідентичності.

Промовистим є приклад конструювання ідентичності, а відтак нації, держави і демократії Індією – одним із перспективних лідерів сучасного світу, у майбутньому – імовірним постійним членом Ради Безпеки ООН. До другої половини XIX ст. синкретична індійська традиція не вирізняла окремі релігійні общини і навіть дозволяла індуїстам і мусульманам частково запозичувати ритуальні практики. Віросповідання стало ознакою поділу і належності до певної громади лише після проведеного британською владою перепису. Чисельність різних «релігійних спільнот» була визначена і виникло питання про адекватність представлення їх на публічних посадах, в місцевому самоврядуванні тощо. Під впливом європейських ідей демократії та націоналізму політичний порядок денний, преса, освіта почали формуватися як реалізація інтересів різних груп, маркером яких стала релігія. Типовий для аграрного суспільства соціальний конфлікт між власниками землі (раджами-індуїстами) і орендарями-мусульманами набув релігійно-культурного, а далі – національного забарвлення. Так колоніальна влада дала старт конструюванню національних ідентичностей Індії і Пакистану.

Проте релігійно забарвлена індійська ідентичність, що була сформована до набуття незалежності, виявилася гальмом для створення тієї модерної Індії, якою її бачив індійський політичний клас. Дж. Неру і його наступники твердо, а іноді й жорстко, реалізовували політику формування іншої, секулярної, демократичної ідентичності, яку вони

називали «національною філософією» чи «ідеологією». Саме вона дала можливість укоренити демократію, стала гарантією успішного демократичного розвитку Республіки Індія [7, с.17, с.74-75].

Доля демократії в державі вирішальною мірою залежить від усвідомлення владою різноманітності і конфліктності, притаманної суспільству, і послідовного здійснення різних політик зниження «температури» конфліктів у соціумі. У здійсненні таких політик влада може використовувати весь арсенал засобів, передбачений її повноваженнями. Але «сума» таких політик, якими б багатогранними і різноплановими вони не були, які б правові чи економічні інструменти не використовували, може розглядатись як цілісна політика зміцнення і розвитку національної ідентичності.

Дослідження демонструють відмінності конструювання ідентичності у вигляді «банального» націоналізму в усталених європейських демократіях від «активного» націоналізму демократій нових [8]. Але в усіх демократіях пошук сучасної національної ідентичності відбувається в ході багатовимірної владно-суспільної комунікації. Вона має особливості в кожній державі, але є одночасно і нерозривно як творенням демократії, так і конструюванням національної ідентичності. І особлива відповідальність демократичної влади – створення і постійне підтримання такої комунікації.

Література

1. Never Give IN! The Best of Winston Churchill's Speeches/ Selected by His Grandson Winston S. Churchill – New York: Hyperion, 2003, 524 p.
2. Тейлор Чарльз. «Почему демократия нуждается в патриотизме» - Логос, №2,2006, с.130-131
3. Патнем Хилари. «Должны ли мы выбирать между патриотизмом и универсальным разумом». - Логос, №2,2006, с.120-125.
4. Калхун Крэйг. Национализм / пер. А. Смирнова. М.: Издательский дом «Территория будущего», 2006. (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского») —288 с.
5. Муфф Шанталь. «Карл Шмитт и парадокс либеральной демократии» – Логос, №6, 2004, с.140-153
6. Бурдьё Пьер. Социология политики: Пер. с фр./Сост., общ. ред. и предисл. Н. А. Шматко./ — М.: Socio-Logos, 1993. — 336 с.
7. Bhikhu Parekh. A New Politics of Identity. Political Principles for Interdependent World. – London-New York: Palgrave Macmillan, 2008, 317p.
8. Billig M. Banal Nationalism.- London: Sage publications ltd, 1995. 211 p.